

Гудз Василь Михайлович,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

**ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ
ПІД ЧАС ДОКАЗУВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЙ,
ОБЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ
СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ**

Серед питань надійного і максимального наукового забезпечення правосуддя в широкому розумінні цього слова, мабуть, найперше місце посідає система нормативних приписів і криміналістичних рекомендацій щодо ефективного використання в процесі доказування в кримінальних справах спеціальних знань [1, с. 22–23].

Більше того, очевидно, що використання учасниками кримінального процесу спеціальних знань є одним із шляхів забезпечення виконання завдань кримінального провадження. Сучасне кримінальне процесуальне законодавство України завданнями кримінального провадження визначає такі категорії: захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [2].

Вчені-криміналісти неодноразово робили спробу надати визначення поняттю спеціальних знань. А з урахуванням його відсутності у законодавчих актах України, є гостра потреба у окресленні вказаного поняття з метою більш глибокого та точного застосування норм кримінального права та процесу.

Так, Гончаренко В.Г., Курдюков В.В., Легких К.В. спеціальними знаннями в кримінальному судочинстві визначають знання і навички, одержані в результаті фахової освіти та/або практичної діяльності в будь-якій галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, які використовуються визначеними законом учасниками процесу, в межах наданих кожному з них повноважень, для вирішення за певною процедурою процесуальних завдань [1, с. 24].

Шепітько В.Ю. визначає дефініцію спеціальних знань як систему наукових даних або навичок об'єктивного характеру, отриманих як результат вищої професійної підготовки, наукової діяльності, досвіду практичної роботи, що відповідають сучасному рівню [3, с. 11].

Салтєвський М. В. спеціальними знаннями вважав постійно удосконалювані набуті знання, уміння, навички, які використовують у будь-якій галузі людської діяльності, отримані в процесі спеціальної освіти, досвіду й практичної діяльності (за винятком професійних знань осіб, що здійснюють розслідування), необхідні для швидкого й повного розкриття і розслідування кримінального правопорушення, а також розгляду справи в суді [4, с. 184]. Вважаємо за необхідне наголосити на слушності його думки із приводу не віднесення до спеціальних знань професійних знань осіб, що здійснюють досудове розслідування, однак виключно для цілей кримінального процесу.

Тобто спеціальні знання – це система умінь, знань, навичок, набутих у тій чи іншій галузі людської діяльності, за винятком професійних знань осіб, що здійснюють розслідування, які використовуються певними учасниками кримінального процесу з метою вирішення тих чи інших завдань кримінального провадження.

На сьогодні чинним законодавством України визначено дві форми використання спеціальних знань у кримінальному процесі:

- проведення експертного дослідження;
- залучення спеціаліста до участі у проведенні тих чи інших слідчих дій.

Також лише поверхнево, без належного регламентування окреслено витребування та отримання висновків ревізій та актів перевірок.

Законодавцем визначеного поняття спеціаліста у кримінальному провадженні як особи, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок [2]. Зауважимо, що належна організація залучення до розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою спеціаліста сприяє швидшому проведенню досудового розслідування та встановленню повної картини вчиненого кримінального правопорушення.

Спеціаліст може бути учасником різних слідчих (розшукових) дій. Так, вчинення прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, пов'язані із утворенням низки слідів, які залишаються на місці події. Під час огляду або обшуку службового кабінету підозрюваної особи, чи місця її проживання, на окремих матеріальних об'єктах – предметах неправомірної вигоди (як правило, грошових купюрах) можуть виявлятися сліди рук. У таких випадках слідчому доцільно звернутись до спеціаліста, який має спеціальні знання, уміння та навички щодо виявлення, фіксації та вилучення цих слідів. У подальшому з метою встановлення, кому саме вони належать, слідчий призначає дактилоскопічну експертизу, за результатами якої можлива

ідентифікація особи, яка торкалася предметів неправомірної вигоди чи пакування, в яких вони знаходились [5, с. 177].

Крім зазначеної вище, при розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, слідчі доволі часто також призначають наступні види експертиз: судову семантико-текстуальну експертизу, яка допоможе встановити наявність у висловлюваннях службової особи прохання чи вимоги надати грошові кошти, за вчинення чи не вчинення нею тих чи інших дій; судову експертизу аудіо-, відеоматеріалу, щодо присутності на відеозаписах тої чи іншої особи, та належності певних висловлювань саме їй; комплексну судову телекомунікаційну та комп'ютерно-технічну експертизу, з метою подолання системи логічного захисту електронного пристрою (пароля) та копіювання інформації, що на ньому зберігається.

З огляду на практику, що склалась на досудовому розслідуванні, призначення експертизи є досить поширеним явищем, а особливо у складних кримінальних провадженнях. При цьому перелік можливих до призначення експертиз є досить широким, та рішення про призначення того чи іншого виду експертизи визначається завданнями, які виникають при розслідуванні зазначеного року кримінальних правопорушень.

Підсумовуючи слід зазначити, що роль використання спеціальних знань при розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою важко переоцінити з огляду на ті завдання, які вони можуть вирішити. Безсумнівно, спеціальні знання допомагають швидко та всебічно здійснювати досудове розслідування кримінальних проваджень, що сприяє притягненню винних осіб до відповідальності та, як наслідок, зменшенню рівня корупції в Україні.

Водночас, є потреба у вдосконаленні кримінального процесуального законодавства щодо використання спеціальних знань. На прикладі досліджуваних кримінальних правопорушень, варто належним чином нормативно окреслити витребування та отримання висновків ревізій та актів перевірок, що сприятиме встановленню повної картини деяких складів прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Крім цього, суперечливим на необхідним для унормування є питання форми надання спеціалістом своїх пояснень при проведенні слідчих (розшукових) дій. Адже, нині існує дискусія з приводу неможливості використання при доказуванні будь-яких окремих документів, виготовлених та наданих ним (пояснення, консультації спеціаліста тощо).

Список використаних джерел

1. Гончаренко В.Г., Курдюков В.В., Легких К.В. Спеціальні знання: генезис, предмет, рівні, форми використання в доказуванні. *Вісник академії адвокатури України*. 2007. Випуск 9. С. 22–35.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. № 4651-VI. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Шепітько В. Ю. Проблеми використання спеціальних знань крізь призму сучасного кримінального судочинства в Україні. *Судова експертиза*. 2014. № 1. С. 11–18.

4. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді): підручник. Київ. Кондор. 2005. 586 с.

5. Шрамко О.М. Види спеціальних знань, що використовуються під час розслідування корупційних злочинів. Актуальні проблеми правознавства. 2019. Випуск 2 (18). С. 175–180.

Гура Олексій Петрович,

помічник судді Вищого антикорупційного суду, аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ

МІСЦЕ НОРМ ПРО ЗАБОРОНУ ПРОВОКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Питання провокації злочину уже є досить добре висвітленим у сучасній правовій доктрині. Проте, варто зазначити, що наукова дискусія в питанні провокації злочину, здійснюється переважно в кримінально-правовому аспекті, в якості досліджень правової природи провокації підкупу.

Разом із тим, майже недослідженим є питання провокації злочину в її кримінально-процесуальному значенні. Метою цього дослідження є визначити місце кримінально-процесуальних норм про провокацію в структурі інститутів кримінального процесуального права. Виняткова важливість дослідження даного питання, пов'язані із тим, що кожен інститут права характеризується певною специфікою засобів правового регулювання [1, с. 141]. Подальший розвиток і трансформація будь-якого інституту чи правових норм, що входять до його складу, мають бути підпорядковані, або принаймні, враховувати специфіку згаданих засобів правового регулювання, що характерні для певного інституту права.

Майже єдиною згадкою про провокацію у тексті КПК є зміст ч. 3 та ч. 7 ст. 271 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК). Відповідно до ч. 3 ст. 271 КПК під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, якби слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні [2].